

JURIJ PEROVŠEK¹

Rusija v očeh slovenske politike od sarajevskega atentata do začetka svetovne vojne leta 1914

Izvleček: Po sarajevskem atentatu 28. 6. 1914 je slovenska politika pozorno spremljala ravnanje evropskih velesil. Vlogo in pomen Ruskega carstva v tedanjih mednarodnih razmerah so obravnavali v katoliškem in liberalnem taboru, medtem ko mu v marksističnem niso posvetili pozornosti. Slovenska politika je v Rusiji videla nevarno in Avstro-Ogrski sovražno državo ter grožnjo za evropski mir. V negativnem odnosu do Rusije, utemeljenem v avstrijskem patriotizmu, je prednjačil katoliški tabor, ki je protirusko usmeritev podkrepil še z ideološkimi in verskimi razlogi. Ko je Avstro-Ogrska 6. 8. 1914 Rusiji napovedala vojno, so bili na Slovenskem prepričani o avstrijski zmagi. Med vojno je v slovenskem pogledu na Rusijo prišlo do premika, ko so tako v katoliškem kot liberalnem taboru obnem z rastočim protiavtrijskim razpoloženjem začeli pozitivneje gledati na rusko državo.

Ključne besede: slovenska politika, sarajevski atentat, prva svetovna vojna, Rusko carstvo, Kraljevina Srbija, Avstro-Ogrska

UDK: 930.1(47)''1914''

Russia as Seen by Slovenian Politics from the Sarajevo Assassination to the Outbreak of the World War in 1914

Abstract: After the Sarajevo assassination of June 28th, 1914, Slovenian politicians carefully observed the actions of the Euro-

¹ Dr. Jurij Perovšek, znanstveni svetnik, je raziskovalec na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani. E-naslov: jurij.perovsek@inz.si.

pean superpowers. The contemporary international role and significance of the Russian Empire were considered by the Catholic and Liberal camps but ignored by the Marxist camp. Slovenian politics saw Russia as a dangerous country, hostile to Austria-Hungary, and as a threat to European peace. The most negative attitude to Russia, based on Austrian patriotism, was adopted by the Catholic camp, which supported its anti-Russian stance with ideological and religious reasons. When Austria-Hungary declared war on Russia on August 6th, 1914, Slovenians were convinced of Austrian victory. In the course of the war, however, the Slovenian outlook on Russia changed: as the anti-Austrian disposition grew, Russia began to be seen in a more favourable light by the Catholic and Liberal camps alike.

Key words: Slovenian politics; Sarajevo assassination; World War I; Russian Empire; Kingdom of Serbia; Austria-Hungary

Uvod

Udarec, ki ga je s strelj v Sarajevu 28. junija 1914 in smrtjo prestolonaslednika Franca Ferdinanda ter njegove žene Sofije Hohenberg prejela habsburška vladarska hiša, ni obetal nič dobrega. Prižgal je netivo, ki je vodilo k skrajni ostritvi nakopičenih političnih nasprotij v Evropi in na Balkanu, kar so pokazale napete mednarodne razmere v naslednjem mesecu dni. V tem času so tudi na Slovenskem pozorno spremljali novonastali politični položaj v mednarodnem prostoru. Glavna pozornost je veljala ravnanju evropskih velikih sil, med njimi seveda tudi Ruskega carstva.

Od sarajevskega atentata do avstro-ogrške vojne napovedi Kraljevini Srbiji

V času od sarajevskega atentata do avstro-ogrške vojne napovedi Kraljevini Srbiji 28. julija 1914 so v slovenski politični javnosti na ruski dejavnik prvič opozorili ob smrti ruskega poslanika v Beogradu barona Nikolaja Genrihoviča Hartwiga. Ta je med obiskom pri avstro-ogrskem poslaniku v Beogradu baronu Wladimirju Gieslu von Gieslingenu 10. julija 1914 nenadoma umrl zaradi srčne kapi. Katoliški *Slovenec* (S) in liberalni *Slovenski narod* (SN), ki sta poročala o okoliščinah Hartwigove smrti,² sta ob tem opozorila tudi na njegovo politično vlogo. *Slovenski narod* je po graškem listu *Tagespost* navajal, da naj bi Hartwig vedel za sarajevski atentat,³ *Slovenec* pa je poudaril, da je močno vplival na politiko srbske vlade. Pripomogel je tudi k prednostnemu položaju Srbije v ruski balkanski politiki. "Hartwig je bil seveda največji nasprotnik naše monarhije," je še dodal *Slovenec*. Njegova skrb je bila "obrnjena v prvi vrsti na to, da je korake in namere naše diplomacije izpodbijal, kjer je le mogel. Kljub temu je bil sila previden. S Hartwigovo smrtjo izgubi Rusija enega svojih najboljših diplomatov, Srbija svojega najzvestejšega prijatelja, Avstrija pa jako opasnega nasprotnika."⁴

Vlogo in pomen Ruskega carstva v tedanjih mednarodnih razmerah so na Slovenskem obravnavali le v katoliškem in liberalnem taboru, medtem ko mu v marksističnem niso posvetili pozornosti. Socialnodemokratska *Zarja* (Z) je objavila le notico o Hartwigovi smrti in poudarila, da je veljal za "hudega nasprotnika naše države".⁵

Katoliška Vseslovenska ljudska stranka in najmočnejša slovenska liberalna politična organizacija, kranjska Narodno napredna stranka

² SN, 13. 7. 1914, 2; S, 14. 7. 1914, 3.

³ SN, 1. 8. 1914, 2.

⁴ S, 11. 7. 1914, 4.

⁵ Z, 15. 7. 1914, 1.

(NNS), sta se začeli poglabljati v ravnanje Ruskega carstva sredi julija 1914. Njuni glasili sta 17. julija po *Berliner Tageblattu* povzeli poročilo o ruskem predlogu Angliji, da bi državi sklenili vojaško mornariško pogodbo; ruski vojaški krogi naj bi se obenem zavzemali še za sodelovanje obeh držav na kopnem v primeru, če bi prišlo do vojne med Rusijo in Nemčijo. Posrednik pri sklepanju sporazuma naj bi bil francoski predsednik Raymond Poincaré, ki se je tedaj odpravljal v Rusijo.⁶ O njegovem obisku v Petrogradu sta *Slovenec* in *Slovenski narod* natančno poročala.⁷ *Slovenec* je ob tem spomnil na precejšnjo finančno pomoč, ki jo je Francija nudila Rusiji, da je razširila železniško mrežo, povečala armado in zgradila novo vojaško ladjevje. Opozoril je tudi na ruske interese na Balkanu in težnjo po morskem prehodu skozi Dardanele ter na notranjepolitična nesoglasja v Franciji. "Ta položaj bodo pa Rusi gotovo več ali manj izkoristili za svoje specifične težnje in ni nemogoče, da se središče evropske politike ne premakne iz Pariza v Petrograd! Rusija ima glavni kapital za vsako armado," je poudaril *Slovenec*, "namreč neizčrpen vir moštva in tega gotovo ne bodo žrtvovali samo tujim interesom, ampak v prvi vrsti svojim."⁸ Ni pa verjel, da bi – po poročilu petrograjskega dopisnika *Le Matina* – Rusija nasproti Avstro-Ogrski razpolagala z bistveno večjo vojaško močjo in bi v primeru vojne zagotovo in hitro zmagala. "Matin' je znan kot šovinistični list," je v patriotskem duhu zapisal *Slovenec*, "ki komaj čaka, da bi se razdrobila katoliška Avstrija. Tega veselja pa Francozom ne bomo privoščili!"⁹

V slovenski politiki so posebej poudarili nesporni pomen Rusije pri oblikovanju bodoče usode Evrope. Parlamentarni dopisnik *Slo-*

⁶ S, 17. 7. 1914, 1, 20. 7. 1914, 1; SN, 17. 7. 1914, 2.

⁷ S, 21. 7. 1914, 2, 24. 7. 1914, 2; SN, 21. 7. 1914, 2, 22. 7. 1914, 2, 24. 7. 1914, 3, 25. 7. 1914, 2.

⁸ S, 20. 7. 1914, 1.

⁹ S, 21. 7. 1914, 2-3.

venskega naroda na Dunaju in eden vidnejših članov NNS, dr. Albert Kramer, je že 15. julija 1914 poročal o razgovoru z neimenovano dobro informirano osebo, ki je napovedala izročitev znanega avstro-ogrskega ultimata Srbiji zaradi sarajevskega atentata (ultimat je srbska vlada prejela 23. julija). Kramerjev sogovornik je izjavil, da bo Srbija na ultimat odgovorila nezadovoljivo le v primeru, če bo vedela, da se v boju proti Avstro-Ogrski lahko zanese na rusko pomoč. Rešitev mednarodnega položaja je torej odvisna od tega, ali hoče Rusija vojno ali ne.¹⁰ Takšnega mnenja je bil tudi Kramer, ki je še opozoril, da stoji Rusija neomajno za Srbijo v vseh vprašanjih, ki zadevajo čast in samostojnost srbske države.¹¹ Po izročitvi avstro-ogrskega ultimata, ki je za Srbijo pomenil "ponižanje in skoraj da delno izgubo državne suverenosti", je pristavil, da Rusija v nastalih razmerah nima prostih rok. Upoštevati je namreč treba, da ultimat odpira "vprašanja, glede katerih ne more biti merodajna le volja Rusije, temveč tisti instinktivni čut, ki tudi narode v gotovih situacijah pripravi do tega, da raje propadejo, kakor da bi se vdali". Če pa bi se Srbija uklonila, bi bil avstrijski vpliv na Balkanu za vedno utrjen in stoletna ruska politika na jugovzhodu Evrope bi doživela katastrofalen poraz. Antantno politično območje bi se nevarno zmanjšalo, premoč centralnih sil pa bi bila zagotovljena za vrsto let. Zato je vprašljivo, ali bo Rusija brez odpora dopustila tako korenito spremembo evropskega ravnotežja. Morebitne vojne med Avstro-Ogrsko in Srbijo ne bo mogoče omejiti.¹²

Kramer je gornje razmišljanje povezal tudi z vprašanjem, kako naj bi se ravnali Slovenci v primeru vojne. "Naš mali slovenski narod bi bil ena prvih žrtev, če bi evropejska konflagracija (vojni

¹⁰ SN, 15. 7. 1914, 1.

¹¹ SN, 22. 7. 1914, 1.

¹² SN, 25. 7. 1914, 1.

požar – op. J. P.) končala katastrofalno za trozvezo (centralne sile – op. J. P.)”. Zato nas “ne le državljanska, temveč tudi narodna dolžnost, ne le zvestoba do monarhije, temveč tudi do lastnega naroda (...) vodite v tabor onih, ki v teh težkih trenutkih iz celega srca želijo, da izide monarhija iz vseh nevarnosti, vseh bojov krepka in silna in da zadobi v skušnji usode tudi one moralne moči, ki je potrebna, da po zmagi nad zunanji sovražniki premaga tudi prave notranje sovraže svoje eksistence, to je one, ki pozdravljajo njen morebitni vojni pohod kot uničujoč udarec avstrijskemu Slovanstvu”.¹³

Potem ko Srbija 25. julija 1914 ni v celoti sprejela avstro-ogrskega ultimata (zavrnila je zahtevo, da avstrijske oblasti v Srbiji izvedejo preiskavo o sarajevskem atentatu) je tudi NNS poudarila patriotsko avstrijsko stališče. *Slovenski narod* se je skliceval na zvestobo Slovencev do cesarja in države in zagotovil, da bodo “z vsemi drugimi narodi vred (...) tudi Slovenci z navdušenjem izpolnjevali vse svoje patriotske dolžnosti. (...) Najbolj razveseljivo pri tem je dejstvo, da smo vsi navdani enega duha: vse za Avstrijo!” *Slovenski narod* je opozoril tudi na razmere v Srbiji, kjer je zmagalo mnenje, da lahko računa na rusko pomoč in kljubuje avstrijskim zahtevam.¹⁴ Z Dunaja se je oglašil še Kramer, ki je znova poudaril, da je vprašanje splošne vojne odvisno od Rusije. Če bi Rusija izvedla vojaško mobilizacijo, bi bila vojna neizogibna. “Mir evropski je odvisen od ruskega carja.”¹⁵

O položaju in ravnanju Rusije je v tem času pisal tudi *Slovenec*. Iz evropskega in avstrijskega tiska je povzemal ocene, da bi se v avstrijsko-srbskem spopadu Rusija postavila na srbsko stran,¹⁶ ter poročila o ruskem odzivu na avstro-ogrski ultimatus. Pred njegovo izročitvijo

¹³ Prav tam, 1.

¹⁴ *SN*, 27. 7. 1914, 1.

¹⁵ Prav tam, 1.

¹⁶ *S*, 23. 7. 1914, 2.

naj Rusi po eni strani ne bi pričakovali ogrožanja samostojnosti Srbije, po drugi strani pa naj bi soglašali z avstro-ogrskimi zahtevami glede zasledovanja udeležencev sarajevskega atentata.¹⁷ Po izročitvi ultimata je po poročilih, ki jih je povzemal *Slovenec*, v peterburških diplomatskih krogih zavladal vtis, da je vojna neizogibna, rusko časopisje pa je zelo ostro napadlo Avstro-Ogrsko. *Novo Vreme* je posebej poudarilo, da Rusija Avstro-Ogrski ne bo dovolila nasilja nad Srbijo.¹⁸ Nekoliko drugačen je bil dopis, ki ga je *Slovenec* prejel iz Peterburga. Njegov avtor je 24. julija 1914 poročal, da so v Rusiji pričakovali odklonilni odgovor Srbije na avstro-ogrski ultimatum. V času, ko nanj Srbija še ni odgovorila, pa naj bi ocenjevali, da za rusko vojaško ukrepanje "ne vidi nihče nobenega povoda. Le v slučaju, da bi Avstro-Ogrska nameravala od Srbije odtrgati kak kos zemlje, bi se podvzel nastop v prilog Srbije. Po tem soditi, se torej korak Avstro-Ogrske odobruje. Vendar pa v tem oziru menda niti v vladnih krogih ne vlada edinost."¹⁹ Toda po kasnejšem *Slovenčevem* obvestilu naj bi ruski vojni minister že 26. julija na seji vlade izjavil, da je Rusija pripravljena za vsak primer. "V panslavističnih krogih pa se trdi," je pristavil, da je rekel car: "Rokavica je vržena in jaz jo poberem."²⁰ Od carjeve odločitve naj bi bil torej odvisen svetovni mir.²¹ Preizkusila ga je avstro-ogrška vojna napoved Srbiji mesec dni po atentatu v Sarajevu.

Od avstro-ogrške vojne napovedi Kraljevini Srbiji do vojne napovedi Ruskemu carstvu

Neposredno po avstro-ogrski vojni napovedi Srbiji je Rusija 29. in 30. julija 1914 izvedla splošno mobilizacijo. To je obe vodilni sloven-

¹⁷ *S*, 24. 7. 1914, 2.

¹⁸ *S*, 25. 7. 1914, 4.

¹⁹ *S*, 29. 7. 1914, 2.

²⁰ *S*, 27. 7. 1914, 3.

²¹ Prav tam, 2.

ski politični sili spodbudilo, da sta Rusiji namenili še večjo pozornost. Tako je *Slovenec* opozoril na uradno obvestilo, ki ga je ruska vlada 29. julija 1914 posredovala angleški vladi. V obvestilu, povzetem po poročilu londonskega dopisnika münchenskega *Allgemeine Zeitung*a, je ruska stran poudarila, da želi "s svojimi dosedanjimi ukrepi (mobilizacija – op. J. P.) jasno pokazati svojo voljo, da hoče v avstro-srbskem sporu tudi govoriti besedo in dokazati, da ne more biti neinteresirana pri izidih avstro-srbske vojske. Gre se za eminentno vprašanje ruskega prestiža, vsled česar je morala Rusija najjasnejše in najresnejše izjaviti, da ji ni vseeno, kako da se dogodki razvijajo." Uradno obvestilo o ruskih ukrepih naj bi v Londonu razumeli kot zelo resen preobrat v evropskem položaju, niso pa še opustili upanja, da se ohrani mir.²² *Slovenec* je povzemal še druga poročila o evropski krizi in političnem razpoloženju v Rusiji.²³ Opozoril je tudi na revolucionarne pojave med ruskim delavstvom in oceno, da je "revolucija (...) gotova stvar, kakor hitro zagradi Rusija za orožje".²⁴

Ob povzemanju poročil o Rusiji in njenih notranjepolitičnih razmerah je *Slovenec* predstavil tudi svoje mnenje o njej. Prepričan je bil, da Rusija zaradi svojega imperializma in nacionalizma za Avstro-Ogrsko pomeni veliko nevarnost. Ta temelji v ruski državni ideji, ruskem državnem misticizmu, ki verjame, "da ima Rusija nalogo od višjih moči, da se širi vedno dalje, skoraj do neznanih mej". K temu botrujejo tudi "ognjene razmere na Ruskem", za katere sta ruski državni imperializem in ekspanzivnost sredstvo njihovega gašenja. "Kadar se je nabralo preveč eksplozivnih snovi in grozi nevarnost, da izbruhne revolucija," je ocenjeval *Slovenec*, "ni boljšega

²² S, 31. 7. 1914, 4.

²³ Prav tam, 4.

²⁴ Prav tam, 4. O tedanjih pojavih revolucionarnosti v Rusiji glej tudi S, 29. 7. 1914, 2.

sredstva kakor na novo razžareli ruski nacionalizem in imperializem.” Rusija je za Avstro-Ogrsko nevarna tudi zaradi verske ideje, združene z državno, ki se sklicuje na “navidezna” preganjanja pravoslavnih kristjanov v Galiciji in na Ogrskem.²⁵ Prav tako za Avstro-Ogrsko predstavlja nevarnost zaradi svojih potreb po izhodu do odprtega morja, predvsem pa zaradi rusinskega oziroma ukrajinskega vprašanja. Po *Slovencu* bi namreč pospešeni narodnostni in politični razvoj Rusinov v Galiciji lahko vplival na oblikovanje stališča o posebni ukrajinski narodnosti v Rusiji, kar bi vodilo k razpadu “ruskega naroda”. Velikorusi bi komaj še tvorili večino prebivalstva ruske države, za ukrajinskim pa bi se nedvomno odprlo še belorusko vprašanje. Če bi ruski narod razpadel na tri samostojne politične narode, bi to vodilo k razpadu ruske države, “in iz sedanje velike Rusije bi ostala samo še ‘Moskovska velika kneževina’, kakor je izšla iz tartarskega vladanja”. Zato bo skušala Rusija z vsemi silami, če bo treba tudi z vojaško močjo, zatreti rusinsko gibanje v Avstriji. In tega se je treba zavedati.²⁶

Slovenec je podal tudi svoje mnenje o ravnanju Rusije v tedanjih evropskih političnih razmerah. Mobilizacijo ruske vojske je razumel kot resno znamenje, da se pripravlja svetovna vojna, morebitni poseg Rusije v spor med Avstro-Ogrsko in Srbijo pa bi po njegovem prepričanju pomenil, da ščiti sarajevske morilce. Zavračal je stališče, da bi Rusija pri tem kot slovanska država branila slovanstvo, saj je

²⁵ S, 27. 7. 1914, 1. V zvezi z rusko pravoslavno versko idejo, na katero je opozarjal *Slovenec*, lahko omenimo še članek, ki ga je ponatisnil iz francoskega časnika *Libre Parole*. Avtor članka O. Havard, “za katerim imenom se pa bržčas skriva kak Poljak”, je trdil, da hoče Rusija v Evropi prevzeti dediščino islama. To naj bi storila tako, da bi na področju nekdanjega Otomanskega carstva prek panslavistične ideje vse Slovane podvrgla duhovni avtoriteti svetega sinoda. (S, 25. 7. 1914, 1-2.)

²⁶ S, 28. 7. 1914, 1-2.

Srbija “s svojim ostudnim ravnanjem (vpletenostjo v sarajevski atentat – op. J. P.) postala sramota za celo slovanstvo”. Zato je dolžnost vsega poštenega slovanstva, da izruje iz svojega telesa srbski madež, Rusija pa bi, če se postavi na stran Srbije, med njim izgubila ves moralni ugled. “Rusofilstvo postane potem ravno tako sramota kakor srbofilstvo. Pomisli naj zlasti ruski car,” je opozarjal *Slovenec*, “koliko moraličnega temelja še ostane njegovemu prestolu, če mora marširati njegova častivredna armada v obrambo banditov. Vsak ruski revolucionar potem lahko z moraličnim zanosom gleda zaničevalno na ruske samodržce. Ruski car je žalibog po neprodornem zidu izvestne kamarile odrezan od ostalega sveta, zato ne vidi stvari, kakršne so, in vendar je po ukazu mobilizacije soditi, da namerava igrati va banque za svoj prestol.”²⁷

Slovenca ruska mobilizacija ni vznemirila, saj je v avstro-ogrski in nemški vojski (mobilizirani sta bili 31. julija oz. 1. avgusta 1914), ki bi se postavili proti ruski, videl najboljši vojski sveta. Rusiji je napovedal bistveno hujše udarce, kot jih je doživela v rusko-japonski vojni leta 1905. Upal pa je, “da se strezne Rusija še v zadnjem trenutku in posluša modre nasveta Anglije, ki se z vso odločnostjo upira temu, da bi radi srbskih banditov nastala splošna evropska vojska. Rusija ima v rokah svetovni mir – pa tudi vso odgovornost za posledice in za svojo lastno usodo.”²⁸

Pred avstro-ogrsko vojno napovedjo Rusiji 6. avgusta 1914 so se na Slovenskem še nekajkrat posvetili evropski krizi in tedanji ruski politiki. Albert Kramer je konec julija z Dunaja poročal, da naj bi bila Rusija na podlagi prizadevanj Velike Britanije za ohranitev miru še pripravljena na razgovore z Avstro-Ogrsko. “Položaj še ni popolnoma brezupen,” je zapisal, “drugo vprašanje pa je, ali se da sedanja

²⁷ S, 1. 8. 1914, 1.

²⁸ Prav tam, 1.

napetost še spraviti v diplomatske formalnosti.” K temu je pridal izjavo dobro informirane dunajske osebnosti, da skrajna napetost evropske krize ne more trajati več dolgo. Navedel je tudi oceno *Neues Wiener Tagblatta*, da kljub ugodnim znakom manjkajo stvarna zagotovila dejanskega pomirjenja. Vendar je še upanje, da se Rusija lokaliziranju srbske vojne ne bo upirala. Kramer je bralce *Slovenskega naroda* tudi seznanil, da sta nemški cesar in ruski car v tistem času izmenjala več telegrafskih sporočil. V njih naj bi poskusila še enkrat dognati, ali je mogoče preprečiti evropsko vojno.²⁹

Poleg Kramerja je tudi *Slovenski narod* pozorno spremljal tedanji mednarodni položaj. Po vojaški mobilizaciji Avstro-Ogrske je ugotavljal, da so razmere skrajno resne in odločitev mora priti v najkrajšem času. Vsak dan, ki jo zavleče, je v škodo Avstro-Ogrske in njene zaveznice Nemčije ter v korist Rusije.³⁰ Po nemški vojni napovedi Rusiji 1. avgusta 1914, dani zaradi splošne mobilizacije ruske vojske, je obžaloval, da se nemški in angleški vladi ni posrečilo omejiti avstrijsko-srbskega spora in Evropo obvarovati pred vojno. Obenem pa je izrazil jasno protirusko stališče, utemeljeno v avstrijskem patriotizmu. “Zakaj Avstrija je v naprej zagotovila,” je zapisal, “da se ne dotakne teritorialne posesti Srbije ter je samo zahtevala, naj se kaznujejo povzročitelji in sokrivci sarajevskega atentata in ustvarijo garancije, da poneha proti *obstanku* naše monarhije naperjena propaganda. Vendar je Rusija na avstrijski nastop proti Srbiji začela mobilizirati in je zavzela sovražno stališče proti Avstriji.” To je pospešilo razvoj krize in privedlo do vojne. “Evropska vojna zna biti nekaj strašnega”, je sklenil *Slovenski narod*. “Kaže se, kakor da sma-

²⁹ SN, 31. 7. 1914, 1. Telegrafska sporočila, v katerih sta nemški cesar in ruski car poskušala najti rešitev za ohranitev evropskega miru, sta kasneje objavili obe vodilni slovenski politični glasili. (SN, 5. 8. 1914, 1; S, 6. 8. 1914, 2-3.)

³⁰ SN, 1. 8. 1914, 1.

tra Rusija sedanji čas za najugodnejši, da uresniči svoje cilje proti Nemčiji in Avstriji in zato je povod za vojno *iz trte izvila*. Pravega povoda in resničnega vzroka za vojno Rusija nima.”

“Tako se je torej začelo velikansko vojevanje za nadvlado v Evropi. Veliko navdušenje, s katerim so se vsi narodi avstrijski oklenili svoje monarhije, opravičuje upanje, da bo naša monarhija izšla zmagovito in slavodobitno iz te velikanske vojne.”³¹ Sedaj je pričakovati, da tudi naša država Rusiji napove vojno.³²

Ob začetku vojne med Avstro-Ogrsko monarhijo in Ruskim carstvom

Ko je Avstro-Ogrska 6. avgusta 1914 Rusiji, so bili v slovenskem liberalnem taboru prepričani o ruskem vojaškem porazu.³³ Enako tudi v katoliškem, kjer so na prvi dan vojne poudarili, da se je Rusija brez sramu postavila na stran “srbskih banditov, ki so hladnokrvno pomo-

³¹ SN, 3. 8. 1914, 1.

³² SN, 4. 8. 1914, 1. *Slovenski narod* je ob tej priložnosti znova poudaril svoje avstrijsko patriotsko stališče. “Naša domovina,” je zapisal, “bo morala ceniti zvestobo in požrtvovalnost, s katero se je naš mali rod odzval klicu svojega vladarja, udanost, s katero koraka slovensko ljudstvo ne ozirajoč se na desno ne na levo pod zastave svojega cesarja, s katerega domom je zvezano tako dolga stoletja. Cesar je poklical svoje narode k orožju, in karkoli so ti narodi tudi prej ugovarjali proti politiki državnikov, vse je v trenutku pozabljeno, vse je postalo malenkostno, napram mogočnemu glasu sivolasega starčka (Franca Jožefa I. – op. J. P.) na prestolu, ki se v prvi nevarnosti zanaša na svoje narode in jih kliče na obrambo. Ko gledamo nepregledne množice bojevnikov, katere je cesar pozval pod orožje, ko vidimo kako preveva vse te vrste eden duh, duh vdanosti in iskrene ljubezni do sivolasega vladarja, ena volja, storiti vse, kar zahtevata cesar in domovina, ena želja, zmagati, en sklep, pretrpeti vse in potrpeti, se nam vedno bolj utrjuje prepričanje, da bo naša Avstrija v gigantskem boju narodov vse do skrajnosti storila, da izide iz njega zmagoslavna, utrjena, ozdravljena.”

³³ SN, 7. 8. 1914, 1.

rili našega prestolonaslednika Franc Ferdinanda in njegovo soprogo, ki so preprežili vse jugoslovanske dežele našega cesarstva s svojo brezvestno velesrbsko propagando (...). Ruski car je vrgel vojno bombo v Evropo,” je pisal *Slovenec*. “Danes je jasno kot beli dan, da so Srbi delali *za ruski račun*. Rusija je netila zločinsko velesrbsko propagando v naših deželah. *Rusija* je glavni krivec umora Franca Ferdinanda in Sofije Hohenberg. Zdaj je vse razumljivo: ko je Avstrija požgalkala srbskega kralja Petra – se je praskal ruski car! Od Neronovih časov ni bilo tako krvoločnega vladarja na prestolu, kot je ruski car: vsa kri, ki jo je pretil Neron, je mala mlakuža v primeru z morjem krvi, ki se bo sedaj prelivala na vseh evropskih bojiščih po ukazu ruskega carja. A mi se prav nič ne bojimo, bati se imajo samo ruski car in njegovi framasonski kumpani (pomagači – op. J. P).”³⁴

Slovenec je ob tej priložnosti podal tudi katoliško vrednostno oceno pravoslavne Rusije. “Kdo pa stoji za ruskim carjem, da ga je speljal v hudodelsko vojsko?”, je vprašal. “To je ravno tisti nečedni element, ki zapeljuje tudi srbski narod v hudodelstvo in sleparstvo: to so *pravoslavni popi*, na Ruskem organizirani v takozvanem ‘Svetem sonodu’. Tam je gadja zalega, ki že leta sem vznemirja z vojnimi grožnjami celo Evropo – iz same duševne omejenosti in iz te izvira-jočega besnega sovraštva zoper katoliško Avstrijo in katoličanom pravično Nemčijo. Iz tega se tudi dá razlagati *zveza rusovstva s francoskim framasonstvom; družijo ju skupno sovraštvo zoper katoliško cerkev!* Ruski pop, srbski pop in framasonski bogotajec – to je družba, ki gre povsod skupaj. In ta svojat je odprla peklenska vrata svetovne vojske. Ta svojat – ki sama ostane na varnem v svojem gnjezdu – sili milijone, da se morajo biti in klati. Odkar svet obstoji, se ni izvršilo večje hudodelstvo, kot je je izvršil sedaj ruski car.”³⁵

³⁴ S, 7. 8. 1914, 1.

³⁵ Prav tam, 1.

Navedeno obtožujoče stališče je nadgrajevalo izrazito odklonilen odnos, ki ga je le dva dni pred tem slovenski katoliški tabor znova izrazil o ruski politiki in družbi. *Slovenec* je 5. avgusta 1914 objavil članek, v katerem je oporekal prepričanju, da je slovanska Rusija prijateljica in pokroviteljica Slovanov. "Taki nazori so se mogli razvijati le tam, kjer Rusije niso bližje poznali in kjer niso od blizu gledali njenih 'ljubeznivosti' do svojih slovanskih sosedov in podložnikov. Srečni tisti Slovani, ki niso na lastni koži čutili ruskih objemov." Kdor jih je, se je po *Slovenčevih* besedah lahko v "živo prepričal, da je pokroviteljstvo Rusije pokroviteljstvo jetniškega paznika in prijateljski objem Rusije mrzel in silovit objem železne pesti". To doživljajo Poljaki, s katerimi ni ruska politika nikoli ravnala po načelih slovanske vzajemnosti, in ni imela niti toliko politične modrosti, da bi bila vsaj zaradi lastnih koristi z njimi nekoliko obzirnejša in prijaznejša.³⁶

Nekoliko bolj slovanski videz je *Slovenec* priznaval ruski balkanski politiki. Rusija je balkanskim Slovanom pomagala, da so se rešili turškega jarma. Toda tega ni delala iz ljubezni, ampak zato, da bi z njihovo pomočjo omajala Turčijo, zavladala nad Balkanom in si priborila prosto pot v Sredozemsko morje. "Tudi Srbijo podpira samo zato, da bi mogla Avstrijo izriniti z Balkana ter Bulgarijo ovirati, da ne bi prišla preblizu Carigrada." Rusijo v balkanskem vprašanju vodijo le njene realne koristi – razširitev ruskega vpliva. Zaupajo ji samo še Srbi, a tudi to medsebojno zaupanje ni zgrajeno na podlagi slovanske vzajemnosti, ampak na skupni mržnji proti Avstriji in katoliški cerkvi.³⁷

Slovenec je omenjeni članek strnil takole: "Notranja ruska politika ima dve vodilni načeli: rusko narodnost in pravoslavje. Po teh

³⁶ S, 5. 8. 1914, 3.

³⁷ Prav tam, 3.

načelih zatira vse druge narodnosti, slovanske in neslovanske, ter vse druge vere, najbolj pa katoliško. V novi dobi ni nobena država tako grozovito in vstrajno preganjala katoličanov kakor Rusija. (...) Rusko zunanjo politiko pa vodi teženje po veliki svetovni ruski državi, ki naj bi na jugu, severu, zahodu in vzhodu strla vse, kar ji ovira prosto pot do svetovnih morij, in poteptala vse, kar zadržuje njeno ekspanzivnost. Predvsem si pa želi pridobiti odločilno in vodilno vlogo na Balkanu, da bi mogla ob ugodni priliki zasesti Carigrad. Slovani in katoličani torej nimajo nobenega razloga, da bi se ogrevali za Rusijo, ampak še nasprotno. Rusija sama bi pa bolje storila, da bi najprej uredila svoje gnile notranje razmere.”³⁸

Poleg svojih ocen o ravnanju Rusije ter o njenih idejnih in političnih vodilih je v času, ki se je iztekel do začetka vojne med Avstro-Ogrsko in Rusijo, *Slovenec* po različnih virih poročal še o razvoju medsebojnih odnosov med Nemčijo in Rusijo do nemške vojne napovedi Rusiji 1. avgusta 1914, vojni napovedi Nemčije, bojih med nemško in rusko armado, odnosih med Avstro-Ogrsko in Rusijo, gospodarskih in zdravstvenih razmerah v Rusiji, posameznih imenovanjih v ruski armadi ter ruskih vojaških ukrepih na rusko-romunski in rusko-turški meji.³⁹

O razvoju medsebojnih odnosov med Nemčijo in Rusijo do nemške vojne napovedi Rusiji, vojni napovedi ter bojih med nemško in rusko armado je iz različnih virov poročal tudi *Slovenski narod*.⁴⁰ Obe glasili sta še posebej poudarili svoje prepričanje o pravilnosti avstro-ogrske politike in o zmagi nemške in avstro-ogrske armade.⁴¹ Po začetku vojne med Avstro-Ogrsko in Rusijo je *Slovenski narod* ob novi, veliki vojni v Evropi dodal: “Začela se je vojna, kakršne naša

³⁸ Prav tam, 3.

³⁹ S, 3. 8. 1914, 1-2, 4. 8. 1914, 2, 5. 8. 1914, 3, 6. 8. 1914, 2.

⁴⁰ SN, 2. 8. 1914, 1, 3. 8. 1914, 1, 4. 8. 1914, 1, 5. 8. 1914, 1.

⁴¹ S, 4. 8. 1914, 1; SN, 7. 8. 1914, 1.

zemlja še ni videla, prava svetovna vojna, kateri ni primere najti. Nemčija ima vojno z Rusijo, z Angleško, s Francijo in z Belgijo. Avstrija ima vojno z Rusijo in s Srbijo. Velikanske armade, broječe na milijone bojevnikov, si bodo stale nasproti in bojišče se bo takorekoč raztezalo od enega konca Evrope do drugega. Svetovni boj se je unel in v tem boju se bo odločilo, kdo bo imel v prihodnje prevlado v Evropi.” Jasno je namreč, da ni ta svetovna vojna nastala zaradi Srbije, ampak je posledica velikanskega nasprotja med velikimi državami, ki se je sedaj vnelo.⁴²

Zaključek

Prva svetovna vojna je korenito spremenila politično podobo Evrope in sveta. Evropski narodi so vanjo vstopili z različnimi čustvi, ki so se med njo bodisi potrdila bodisi spremenila. Pri Slovencih je ob koncu vojne usahnilo avstrijsko patriotsko čustvo, spremenil pa se je tudi odnos do ruske države. Ob nastopu vojne je bil – razen posameznih izjem (npr. pri znanem liberalnem politiku, nekdanjem prvaku NNS, dolgoletnem ljubljanskem županu ter poslancu državnega zbora na Dunaju in deželnega zbora v Ljubljani Ivanu Hribarju) – negativen. Slovenska politika oziroma njen katoliški in liberalni tabor so namreč v Rusiji videli nevarno in Avstro-Ogrski sovražno državo, ki je odločilno prispevala k sprožitvi svetovne vojne. V tem gledanju se je izražalo tudi razumevanje Rusije kot evropske in svetovne velesile, ki sta ji na straneh svojih glasil vodilni slovenski politični stranki posvetili veliko pozornost. V negativnem odnosu do Rusije je prednjačil katoliški tabor. Opozarjal je na ekspanzivno in s pravoslavnim ekskluzivizmom ter prostozidarstvom podprto rusko državno idejo, med drugim usmerjeno proti obstoju katoliške habsburške monarhije. Rusiji naj bi bila tuja tudi misel

⁴² SN, 8. 8. 1914, 1.

slovanske vzajemnosti. Slovensko katoliško protirusko politično čustvo je bilo ob začetku vojne trdno vpeto v avstrijski patriotizem in prepričanje o vojaški zmagi Avstro-Ogrske. Enako je bilo tudi pri liberalcih, vendar ti svoje protiruske usmeritve niso podkrepili z ideološkimi ali verskimi razlogi, so pa opozorili na ruski interes v evropskem političnem ravnotežju.

Med vojno je v slovenskem pogledu na Rusijo prišlo do premika. Ne le liberalci, tudi katoliški politiki, npr. dr. Janez Evangelist Krek, so upanje na osvoboditev Slovencev začeli povezovati z Rusijo.⁴³ Te Slovenci in njihovi življenjski interesi sicer niso zanimali.⁴⁴ A o tem niso razmišljali slovenski pripadniki avstro-ogrske vojske, ki so v letih 1915–1917 svoje protiavstrijsko razpoloženje uresničevali s prostovoljnimi predajami in prehodi na rusko stran.⁴⁵ Premik v odnosu Slovencev do Rusije je bil opazen, njegovo vsebino pa so pozneje na Slovenskem krojila idejna stališča, ki so zadevala revolucionarno komunistično gibanje ter družbeni in politični značaj sovjetske državne skupnosti.

Bibliografija

ČURKINA, I. V. (1996): "Rusko-slovenski odnosi: politični odnosi: do 1922", v: Javornik, M., Voglar, D., Dermastia, A., ur., *Enciklopedija Slovenije: 10*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 335–338.

PRUNK, J. (1992): *Slovenski narodni vzpon: narodna politika 1768–1992*, Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Slovenec (S) (1914), Ljubljana, konzorcij Slovenca.

Slovenski narod (SN) (1914), Ljubljana, Narodna tiskarna.

Zarja (Z) (1914), Ljubljana, Ivan Tokan.

⁴³ Čurkina, 1996, 337.

⁴⁴ Prunk, 1992, 173–174.

⁴⁵ Čurkina, 1996, 337.